

La revolta de l'agraïment

quaderndelesidees.press/la-revolta-de-lagraiment/

November 4, 2018

Foto: Ja s'ha adormit, Barcelona, estiu 1986.

Després de llegir la magnífica publicació *Fina Miralles. Paraules fèrtils 1972-2017* editada per Maia Creus, vaig sentir un profund sentiment d'agraïment. D'entrada, pel magnífic treball realitzat per la curadora i editora, que ha aconseguit posar a les nostres mans l'escriptura de l'artista amb una visió extraordinària. Agraïment que percebo també perquè les paraules de Fina Miralles semblen desprendre's d'una gran soca, és a dir, respirar un profund agraïment a la vida. L'agraïment és un sentiment profund i difícil de descriure que n'engloba molts altres i consisteix en una comprensió íntima del que podríem anomenar un deute amorós. Deute que Fina Miralles reconeix essencialment envers la natura i la mare, però també deute que l'artista ha viscut com una responsabilitat al llarg del seu periple vital, la tasca de recuperar el cor net i aspre de la paraula, deslliurada de la intenció d'empolainar-se o de fer-se amable o pretensiosa. Per això, l'escriptura de Fina Miralles sembla desprendre's de l'agraïment d'una vella i mítica captaire, Pènia, que accepta i recull amb confiança allò que sempre resta disponible sobre la taula del banquet de la vida, les engrunes de sentit nodridor.

Admirada i contagiada per aquest profund cant a la vida, començaré, doncs, amb tres agraïments, per continuar amb una breu reflexió sobre alguns dels valors que aporta aquesta publicació per a les historiadores feministes de l'art.

Gràcies, Fina Miralles. Per confiar en la pràctica de l'escriptura com a fidel companya del viatge de la teva vida. Per abraçar-te al blanc i deixar que les paraules siguin, lliurement, sobre el paper. I, sobretot, gràcies per confiar en aquelles paraules que no s'excusen abans de pronunciar-se, sinó que es donen, sense por ni recança, plenes o inacabades. Gràcies per confiar en la felicitat de la paraula deslliurada del mandat del discurs, en l'alegria de les el·lipsis, en la respiració serena del text que traça les línies discontinües d'una vida. Gràcies per donar espai a l'inconscient de la paraula, per deixar que saltironi com una gota de pluja, que es dipositi com la rosada sobre l'herba dels camps o, nit rere nit, sobre els terrenys esquerps. Les teves paraules han

degotat, dia a dia, fins a confluïr avui en aquesta publicació que, de sobte, ens permet sentir-les com el doll d'una font i, a voltes, com el soroll tronador del cabdal d'aigua que baixa amb força, com avui baixen els nostres rius des dels Pirineus, plens d'aigua i sediments, i feliços de regalar-los. Gràcies per les teves paraules, esquitxos de dies i de nits que aplegats destil·len l'itinerari d'una vida, viscuda en convivència amb les paraules. Paraules pròpies i afinades, però també, paraules inspirades per allò impropï. Aigües i paraules que, malgrat no sabem ben bé d'on venen ni a on van, nodreixen cos i ànima quan obrim la porta perquè discorrin, a través de la intimitat de la lectura, en les nostres vides.

Gràcies, Maia Creus. Pel regal que ens has fet dedicant temps de la teva vida a fer la feina que has volgut fer, amb rigor, exigència interna, propòsit i un pessic de tossuderia, sense la qual els projectes no podrien tirar endavant. Però també amb passió, emoció, i amb extrema obertura i flexibilitat, deixant-te interpel·lar en la corda del dubtes i desplomant-te, de cos sencer, sense xarxa, confiant que, en aquest punt, la gravetat és la gràcia i no hi haurà caiguda sinó ascensió.

Gràcies per fer aquest exercici profundament humil de parar l'orella i fer una escolta atenta de la paraula d'una altra dona. I de la que neix en una mateixa, com una veritable pregària.

Gràcies per la lliçó de coratge i de certesa que desprèn la teva feina i que ara esdevé una estela, per a mi i per a moltes.

Gràcies per deixar-me acompanyar-te a l'inici de l'aventura i durant el recorregut, en moments difícils i moments feliços, i ara, en aquesta presentació, quan celebrem que s'ha fet realitat un desig, un propòsit, un projecte, la feina de tres anys. Vull dir-te, públicament, que valoro molt l'amistat que cultivem a través de l'intercanvi d'idees i de paraules. Una amistat que va iniciar-se quan érem estudiants a l'Autònoma a la dècada dels vuitanta com a «filles de la Tere Camps», una professora que ha estat referent d'una generació d'historiadores i crítiques d'art apassionades, atípiques i indomesticables com ella. Una amistat que, des de fa uns anys, hem revifat a partir de projectes diversos, on hem constatat la força creadora de l'amistat entre dones. Vull explicar una anècdota que dona una pinzellada d'allò que sovint em regales. Després d'una de les visites comentades a l'exposició «Fina Miralles. Paraules Fèrtils 1970-2017» al MAS de Sabadell, una estudiant va confessar en veu alta que, gràcies a tu, havia entès, finalment, què era una «curadora d'exposicions». La va definir com una

Foto: *Dona, París, cap a 1989.*

persona que estimava materials, documents i obres que tenia entre mans, que estimava allò que feia i que estimava també, profundament, el fet de compartir-ho amb coneixement rigorós i amb emoció. Aquesta estudiant havia captat que la curadoria tenia a veure amb l'amor i era filla de l'agraïment.

El tercer agraïment és doncs **a la força de la vida**, perquè malgrat que ens oculta el seu rostre, es manifesta contínuament, tot i la poca destresa que tenim sovint per reconèixer-la i donar-li la mà.

En aquesta segona part de la meua intervenció vull parlar, breument, com a historiadora feminista de l'art. En primer lloc, vull destacar el gran valor que té aquesta publicació avui i, concretament, al nostre país. En la situació actual, fer accessibles els textos d'una artista contribueix a la tasca de transformació radical de la història de l'art contemporani català. Una feina urgent que és indispensable si treballem en nous models de societat. Els textos de Fina Miralles són una font per a conèixer de primera mà una manera d'entendre la pràctica artística que encara no ha format part dels relats i les concepcions de l'art en les publicacions modernes ni en les postmodernes. Malauradament, en el nostre país, no tenim tradició editorial en aquesta direcció. Per això, no ha estat feina fàcil trobar editorial per a la publicació que avui presentem. Vull fer doncs també un especial i entusiasta agraïment a la Fundació Ars de Sabadell, perquè ha sabut acompanyar i posar en circulació les paraules de dues dones, en singular i en diàleg, contribuint així a la fonamental empresa de posar a l'abast algunes experiències femenines de la vida i de la creació, respectant paraules i temps propis.

Foto: *Dona, París, cap a 1989.*

Foto: *La musique donne la vie à la sirène, París, novembre 1989.*

Des dels anys de la revolució feminista dels setanta, és habitual trobar publicacions dels textos autobiogràfics de moltes artistes en anglès: escriptura epistolar, diaris, poesia o textos reflexius i crítics. Antologies crítiques o pàgines de catàlegs, els textos de les artistes han estat essencials per a conèixer l'experiència de l'art de les creadores. D'aquesta manera se'ns han obert els ulls per ampliar els imaginaris sobre l'artista i la creació que existien en la modernitat i conèixer nocions d'art i de creativitat que no apareixen en els relats habituals de les narratives hegemòniques de la història de l'art.

L'escriptura en primera persona de les creadores ens ofereix la possibilitat d'aproximar-nos a escoltar les negociacions personals que cada artista ha fet o fa amb les circumstàncies històriques i socials del seu temps, les reflexions que extreu dels seus moments vitals, els recorreguts intel·lectuals i emocionals i, sobretot, la concepció ampliada de la creació artística que observem en moltes de les artistes i que emergeix com una altra manera d'entendre el procés artístic. Com ens deia la historiadora i professora Mara Witzling en les estupendes antologies de textos de diverses èpoques — els llibres *Voicing our visions* i *Voicing Today's Women's visions*^[1] —, l'escriptura ofereix un camp privilegiat a moltes dones per a configurar i explorar les seves pròpies visions i projectes. En aquest sentit crec que l'escriptura de les artistes ens parla de les «visions» en dues direccions: en el sentit social, és a dir, les seves maneres de concebre els projectes artístics, les empreses de vida, les visions quotidianes en les relacions personals i professionals, els conflictes i imaginaris d'artista, etc. Però també, en alguns casos, com el que ens ocupa, cal que les «visions» siguin enteses com el fruit d'una mirada que es desplega més enllà del reflexos del seu temps, més enllà dels miralls socials. «Visions» que emergeixen de qui sap on, en forma de pensament, de paraules, de línies i dibuixos, donant fe de dimensions del pensament desconegudes en la lògica del discurs crític i merament intel·lectualitzat. L'escriptura ha representat per a moltes dones, i també per a les artistes, la possibilitat de poder trobar una interlocució necessària en el paper blanc, de donar-se a si mateixes permís, en un món hostil a parlar amb les dones, i reticent a autoritzar les seves paraules, especialment quan parlen del que ningú vol parlar i es donen en un to de veu que no necessita alçar-se en la cridòria de les places i els carrers per ser paraula revolucionària.

Foto: *Abraçada*, París, setembre 1988.

Sovint es continuen fent lectures sobre les aportacions de les artistes des de

perspectives que són alienes a la diferència femenina. Són lectures que mantenen els tòpics d'una història patriarcal perquè es privilegien els codis i les etiquetes de moda per interpretar-les. Llegir allò que les artistes escriuen sovint desdibuixa radicalment allò que ja ha estat escrit i demana el coratge de deixar-se guiar pel que una entén en ressonància amb la pròpia vida o amb la paraula. Per exemple, en la història progressista, encara patriarcal, es pressuposa que les artistes de la generació dels setanta van aturar-se en el temps del conceptualisme i que aquells treballs van ser les seves màximes contribucions a la història de la creació. Tanmateix, si observem el treball dels setanta de Fina Miralles a la llum de l'escriptura dels seus textos, en fem una lectura molt diferent. Les seves paraules ens donen proves per poder fer una relectura tant del passatge del conceptualisme com de la seva trajectòria artística posterior. Les paraules indiquen que la seva aportació és el llarg i complicat procés que comença decididament en deixar enrere el món socialment masculinitzat de les idees d'avantguarda que quasi l'asfixien, i s'aventura per un camí que progressivament li va descobrint allò que li porten els ocells i les paraules, el misteri de la vida, com diria l'Agnes Martin, una altra artista que escriu i fa un camí similar en diferents paisatges.

Afortunadament, l'arxiu textual dels escrits de Fina Miralles formava part del llegat dipositat per ella mateixa al Museu d'Art de Sabadell el 1999, any en el qual va fer donació de la seva obra. Els textos havien estat consultats puntualment i de manera fragmentària per algunes investigadores, com Marta Pol i per mi mateixa, en els estudis per a aproximar-nos a la seva producció artística en l'època anomenada «conceptual». Però la feina d'investigació de Maia Creus els ha portat més enllà. Ha estat fonamental tenir «ulls per veure», com diu l'artista Silvia Gubern, per copsar que aquest llegat de paraules escrites al llarg dels anys ens mena a llocs insospitats. Per l'escriptura de Fina Miralles discorre un líquid preuat, una relació especial i substancial amb el llenguatge. Curiosament, no són textos amb ambicions ni vel·leïtats literàries sinó testimonis d'una llengua d'origen matricial. Per això, és important entendre que el treball que ha fet Maia Creus no ha estat només organitzar els textos de Fina Miralles ni tampoc fer-ne una interpretació. Maia Creus sabia que tenia entre mans una delicada feina i ens proposa parar l'orella i considerar l'escriptura com un material d'audició. Com ella mateixa ha anant fent mentre els transcrivia, Creus ens convida a sintonitzar-nos, a desplegar canals reals per tal d'escoltar allò que ens porten les paraules de Fina Miralles, molt més enllà del significat conegut o de les idees preconcebudes. Per això, en comptes d'organitzar aquest gran volum d'escriptura en relació amb els temes que socialment o artísticament haguessin estat reconeguts a la nostra època, ha decidit deixar-se conduir per aquell bri de so que ha sentit en les paraules de la Fina. No vull dir que allò que escriu Fina Miralles es trobi en un canal «fora de la història». Com totes i tots, ella és part del seu moment històric; tanmateix, la seva perspectiva de relació amb la paraula i la seva concepció de l'art no pertany al relat de la història contemporània, tal com s'ha escrit fins ara. Per a entendre els fils de les noves narratives de la història és fonamental no oferir resistència als temes que es van fer constants en la seva escriptura. És interessant, per exemple, el diàleg amb la mare i el diàleg amb la paraula, com ha subratllat Maia Creus. Crec que el diàleg amb la mare és un fil conductor que segurament ens pot oferir un camp de treball substancial, com ja

va veure també Montserrat Moliner en el breu i revelador documental/videocreació *Paraules amb Fina Miralles*, Cadaqués, 2005^[2]. D'altres fils, com l'amor i l'espiritualitat, i l'amplitud de la dimensió creativa de l'existència, obren perspectives feministes a la història de l'art, àmbits de pensament molt més interessants com a coneixements reals que els temes «artístics» catalogats com a tals en els discursos de la crítica i la història de l'art patriarcal i hegemònica. Per tant, un altre valor fonamental d'aquesta publicació és la metodologia feminista creada i utilitzada per la pròpia historiadora. Aquest és un gest polític fonamental, un desplaçament que cal assenyalar: la historiadora decideix descavalcar-se de les estructures que la legitimarien i deixar de banda la intenció de voler ser entesa en el circuit de moda. La valuosa opció de Maia Creus ha estat entendre de manera brillant la lliçó de Fina Miralles quan dibuixa en un moment d'inflexió del seu recorregut col·locant-se «a ull nu» davant del paisatge. De la mateixa manera, l'editora s'ha col·locat davant del paisatge de paraules de l'artista, observant com volen amunt i avall com les orenetes a l'estiu, com s'amaguen com els cargols quan no hi ha humitat i com apareixen a la nit com les òlibes blanques. Es tracta d'observar sense tenir preparades les gàbies. Capgirar la metodologia que es pretén científica. L'«objectivitat científica» que es proclama a tort i a dret avui en dia com a requisit de l'empresa acadèmica és una terrible arma incorporada a la motxilla de la modernitat que es gira contra nosaltres mateixes. Deixar de banda el mandat d'aquesta fal·làcia científica significa, per a tothom, però especialment per a les dones, salvar-se de l'autosabotatge que ens impedeix fer una bona feina. Com recomana sàviament la filòsofa María Zambrano: «El que escucha encuentra dentro de sí, en *status nascens*, la verdad que necesita (...) pues la sonrisa de la experiencia ante la ciencia proviene de la desproporción para ella tan escandalosa entre la verdad y la vida»^[3].

Maia Creus ha triat deixar-se acompanyar pels textos i ensenyaments de diferents escriptores i pensadores. La filòsofa María Zambrano, però també Simone Weil, Hannah Arendt, Luisa Muraro i Chiara Zamboni, per citar-ne algunes. Cada un dels quatre textos introductoris dels quatre volums és fruit d'una investigació que dona fe d'una genealogia femenina de pensament del qual aquest projecte realitzat dona fruits i testimoni. No només pel seu marc de referències sinó, sobretot, perquè Maia Creus no pretén intel·lectualitzar o conceptualitzar l'escriptura de Fina Miralles sinó que ens l'ofereix en paral·lel a una lectura pròpia, fent l'exercici d'enllaçar ment, cos i cor. Amb l'únic fil amb què sap portar a terme aquesta filigrana, des de l'agraïment.

ASSUMPTA BASSAS VILA

Bibliografia

[1] Witzling, Mara. *Voicing our Visions: Writings by Women Artists*. Universitat de Michigan: Universe, 1991 i *Voicing Today's Visions: Writings by contemporary women artists*. Londres : The Women's Press, 1995.

[2] Vegeu **Paraules amb Fina Miralles** [Última consulta: 2 de juliol del 2018].

[3] Zambrano, María. *Hacia un saber sobre el alma*. Madrid: Alianza, 2005: 86.

Assumpta Bassas Vila

És mare, mestressa de casa, professora d'història de l'art contemporani a la facultat de belles arts i al màster en estudis de la diferència sexual a Duoda, Centre de recerca de Dones, UB. Actualment, co-curadora del cicle d'exposicions, conferències i tallers educatius Blanc sota negre. Treballs des de l'imperceptible (Arts [...])

Llegir més

